

УДК 377.36:656.61[94-043.86](045)

Антоніна Іванівна Ляшкевич,
кандидат педагогічних наук, доцент,
Херсонська державна морська академія,
доцент кафедри гуманітарних дисциплін,
e-mail: antonina26.95@mail.ru

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ МОРЬСЬКОГО ПРОФІЛЮ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено становлення навчальних закладів морського профілю на південноукраїнських землях у першій чверті ХІХ століття. На підставі багатьох опрацьованих історичних та архівних джерел проаналізовано факти з досліджуваної проблеми з часів правління Олександра І. Автор подає думки вчених про те, що на початку ХІХ століття відбувся розвиток навчальних закладів морського профілю, що почали виникати у ХVІІІ столітті. Дослідження показало, що у першому двадцятиріччі ХІХ століття за кількістю воєнно-морських навчальних закладів Миколаїв значно випереджував інші приморські міста – Севастополь, Одесу, Херсон. Проте кількість закладів загальноосвітнього та професійного спрямування найбільшою була в Херсоні.

Ключові слова: морська освіта, історичні події, навчальні заклади, морські спеціалісти, училища, умови навчання, українські землі.

Постановка проблеми. Основним питанням нашої розвідки є проблема становлення навчальних закладів морського профілю в першій чверті ХІХ століття.

На початку ХІХ ст. на престол зійшов Олександр І, який у якості державної військової доктрини обрав континентальну стратегію. Отримавши у спадок значну кількість кораблів різного рангу та численну армію адміралів і офіцерів, він не зміг гідно це оцінити, оскільки (за власним висловлюванням) розбирався в морській справі «як сліпий у кольорах» [1, с. 83]. Проте імператор уважав, що треба змінювати підходи до управління державою та пріоритети функціонування морської галузі.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні актуальним залишається питання про виникнення і розвиток навчальних закладів морського профілю, про які йдеться у працях окремих науковців, зокрема Д. Афанасьєва [1], О. Ковальнової, В. Чистова [2], В. Митрофанова [3], С. Огородникова [4, с. 87–105], В. Ходаковського [5] тощо. Окремі відомості, пов'язані з історією заснування цих морських навчальних закладів та їх керманців, а також умови навчання та вимоги до навчального процесу в підготовці майбутніх морських офіцерів можна розглянути в працях Ф. Веселага [6], Ю. Гришина [7] й інших матеріалах з історії російського флоту [8; 9].

Мета дослідження – проаналізувати виникнення і розвиток навчальних закладів морського профілю на південноукраїнських землях у першій чверті ХІХ століття.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

1. Здійснити пошукову роботу архівних матеріалів з досліджуваної проблеми.
2. Проаналізувати архівні та історичні джерела щодо послідовності виникнення і розвитку навчальних закладів морського профілю на південноукраїнських землях у першій чверті ХІХ століття.
3. Обґрунтувати зв'язок історичних подій з виникненням морських навчальних закладів та змінами щодо організації освітнього процесу на різних етапах їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Упродовж 1801–1804 рр. у країні відбувається низка реформ, зокрема державного управління, багатьох галузей суспільного життя, армії та флоту. Головними результатами освітніх реформ «епохи просвіщенного лібералізму» історики вважають створення галузевих міністерств, серед них – Морських сил і Народної освіти (1802), відкриття перших в Україні університетів (Харків, 1805), ліцеїв (Кременець, 1803), гімназій і комерційних училищ (Одеса, 1803 і 1804) та інших навчальних закладів, професійно орієнтованих зокрема; відкриття публічних бібліотек та друкарень при губернських правліннях у Катеринославі, Херсоні, Сімферополі; прийняття «Предварительных правил народного просвещения» (1803) та «Школьного устава» (1804) [1, с. 219].

Інститути, що в першій чверті ХІХ століття функціонували в якості військово-навчальних закладів, далеко не задовольняли потреби армії в комплектуванні її офіцерськими кадрами. Військово-навчальні заклади, що розвивалися окремо одне від іншого, не мали надійної однакової організації, кожен заклад здійснював управління на розсуд свого безпосереднього начальника. Прийом до навчальних закладів морського профілю часто проводився без точно визначених правил і в багатьох випадках залежав безпосередньо від директора навчального закладу. Не існувало єдиних програм,

вказівок і інструкцій з навчально-виховної роботи. Досвід одного навчального закладу був прикладом для новостворюваного закладу.

Шкільна реформа 1804 р. сприяла реорганізації навчання в морських училищах. Наприклад, у Чорноморському штурманському училищі було збільшено термін навчання до восьми років; на допомогу директорові створено комітети в складі: інспектора, двох наглядачів (морських офіцерів) та старшого вчителя; розширено навчальні програми із загальноосвітніх предметів – географії, граматики, логіки, історії та іноземних мов – уведено вивчення турецької та французької мов. Учні одержали можливість додатково вивчати алгебру, гідравліку та фізику й отримувати раніше унтер-офіцерські звання [10, с. 19–20].

Аналізуючи зміни, що відбулися в ці роки в Санкт-Петербурзькому та Миколаївському училищах, можна констатувати: у столичному навчальному закладі найвищий пріоритет мало патріотичне спрямування – виховання любові до Росії та відданості імператору, на півдні країни більше уваги приділяли питанням практичності морської освіти.

Відповідно до Маніфесту «Об учреждении Министерств» міністр «народного просвещения, воспитания юношества и распространения наук» отримав «в непосредственное ведение Главное Училищное Правление со всеми принадлежащими ему частями, Академию Наук, Российскую академию, Университеты и все другие училища, кроме ...» (приватних); «цензуру, издание ведомостей и всяких периодических сочинений, народные библиотеки, собрание крепостей, натуральные кабинеты, музеи и всякие учреждения, какие впредь для распространения наук заведены быть могут» [8, с. 293]. Як бачимо, не установа, а її очільник отримав у підпорядкування всі навчальні заклади і всі структури, пов'язані з освітньою галуззю, тобто було запроваджено принцип єдиноначальства.

У перші роки століття було започатковано чітку вертикаль управління і воєнно-навчальними закладами на чолі зі створеним «Советом о военно-учебных заведениях» (1805) – установою, що мала сприяти уніфікації системи навчання в кадетських корпусах і була зобов'язана координувати складання навчальних програм, випуск підручників і навчальних посібників, а також здійснювати контроль за якістю навчання і виховання [9, с. 289–290].

У морській справі також відбулися суттєві зміни, а саме: встановлено нові штати флотів; колегіальне правління замінено єдиноначальством (міністр очолював не лише міністерство, й всі департаменти та комітети); при Міністерстві морських сил створено «Комитет по образованию флота» (1802) та Особливий комітет (1802), який мав за мету підготовку і проведення повного реформування флоту та морської справи. Управління навчальними закладами, бібліотеками, гідрографією, підготовкою і друком наукових книг із морських наук тепер здійснював Адміралтейський департамент, що належав до складу міністерства. Цікавим, на наш погляд, є склад цього департаменту: директор морських і гідрографічних робіт, артилерист, чиновник «искусный в словесных науках», чиновник, «искусный в физике и математике», а також професори та вчені, відомі своїми доробками в морській справі [3, с. 49]. Як бачимо, держава намагалася не лише управляти підготовкою морських спеціалістів і контролювати діяльність морських навчальних закладів, а й забезпечувати науково-нормативне та інструментальне підґрунтя.

Про зростання державної уваги до підвищення наукового рівня практичного застосування морських наук свідчить заснування у 1803 р. Чорноморського гідрографічного депо, при якому укладалися морські карти, лоції, виготовлювалися морські прилади та друкувалися наукові книги. Ця структура зробила значний внесок у підвищення безпеки мореплавання і в забезпечення флоту морськими інструментами вітчизняного виробництва.

Привертає увагу й спроба реформування системи військово-морської освіти одного з членів Особливого комітету – Платона Зубова, колишнього генерал-губернатора Новоросійського краю (1793–1796), який представив відповідний проект у 1801 р. Він запропонував у всіх 17 губернських містах створити кадетські корпуси для навчання дітей дворян та підготовки їх до вступу в столичні кадетські корпуси й університети [4, с. 96]. Таким чином, передбачалася двоступеневість військово-морської освіти: у губернських закладах вона мала бути нижчого та середнього рівнів, у столиці – вищого. Згодом до проекту було внесено певні зміни вже іншими членами Особливого комітету та Міністерства народної освіти і розроблено цілісний «план військового виховання», який було затверджено у 1805 р. [11, с. 75]. Реально відбулося відкриття 10 кадетських корпусів, серед яких лише один був на українських землях – у Києві, де підлітки вивчали загальноосвітні предмети та оволодівали військовою справою. Навчальний план таких кадетських корпусів відповідав плану гімназії, проте містив ще початки фортифікації.

У 1803 р. на території Російської імперії указом «Об учреждении учебных округов, с назначением для каждого особых Губерний» [12, с. 598] було створено шість навчальних округів (за кількістю університетів, які функціонували на той час), Харківський зокрема, до складу якого на той момент увійшли й навчальні заклади південних територій – Херсонської, Катеринославської і Таврійської губерній та землі Чорноморських козаків (до 1846 р.). Навчальний округ охоплював усі світські й військово-морські навчальні заклади та деякі інші училища, що підпорядковувалися Міністерству морських сил. Відзначимо, що за височайшим дозволом (1804) спеціалістів для торгового і промислового флоту мали право готувати військово-морські навчальні заклади (наприклад, при військово-морському мінно-торпедному училищі льотчиків і штурманів у Миколаєві).

У 1804 р. в Миколаєві було відкрито заклад нового формату – училище флотських юнг (за іншими джерелами – Флотське училище малолітніх юнг [2, с. 106]), де підготовку до роботи в морській галузі шкіперами, фельдшерами, писарчуками (унтер-офіцерами та офіцерами морської артилерії) проходили діти матросів і солдат та діти-сироти. Випускники училища направлялися до 2-го навчального морського екіпажу і військово-робочих екіпажів або ставали канцелярськими службовцями Чорноморської управи. У процесі дослідження встановлено, що в певні періоди наглядачами за навчальною частиною училища були випускники Херсонського кадетського корпусу, серед яких Я. Тишевський [13, с. 302–304].

Першим директором Херсонського училища корабельної архітектури було призначено капітана 1-го рангу І. Овцина, який одночасно виконував обов'язки капітана над Херсонським портом. Це училище через два роки було переведено до Миколаєва, а у 1803 р. взагалі було розформовано, оскільки, на думку Комітету освіти при Адміралтействі-колегії, – достатньо одного закладу такого профілю в Санкт-Петербурзі, куди й перевели решту учнів [14, с. 72]. Наголосимо, що це вже третій морський заклад, який відкривається у Херсоні, колисці Чорноморського флоту, а потім переводиться до Миколаєва – міста, яке наприкінці XVIII століття стало адміністративним центром флоту.

Після переведення обидва училища розташувалися в одному корпусі (у різних крилах), спеціально побудованому М. Фалєєвим (засновником зовнішньої купецької торгівлі на Чорному морі). Навчальний процес в училищах забезпечували офіцери та вчителі (наприклад, професор П. Суворов – випускник Оксфордського університету, викладав математику; Д. Сулима – дійсний член Одеського товариства історії та старожитностей – Закон Божий; переселенець А. Аркас, батько двох адміралів Чорноморського флоту в майбутньому – історію і грецьку мову; корабельний майстер Т. Беляєв – основи корабледудування; мічман П. Барладан – навігацію) [2, с. 113]. Вихованці штурманського училища поділялися на три класи, по закінченні яких передбачалося обов'язкове проходження практики [15]. Згідно зі Статутом військового флоту 1797 р. під час практики юнаки виконували на кораблях штурманські обов'язки, а саме: приймали з магазинів припаси; стежили за веденням географічних атласів і карт; тримали в належному стані всі морські вимірювальні прилади й книги, набували вміння користуватися ними; при виході в море перевіряли стан штурвала, тросів, румпелів, руль-талей та інших складових системи керування судном. Практиканти вели записи у спеціальному журналі, де кілька разів на день зазначали напрям вітру та його силу, щогодинний курс судна та його швидкість, описували незнайомі береги, мілини, скелі, нові порти й гавані, а при необхідності робили замальовки у спеціальних альбомах. Вихованці училища вдосконалювали свою майстерність у техніці вимірювання глибин у відкритому морі й точному нанесенні отриманих показників на карту; наприкінці кожного дня звітували про виконану роботу старшому штурманському офіцеру корабля.

Наголосимо, що в цьому училищі вперше було запроваджено дослідні походи – для вивчення стану і поведінки корабля в морі у різних ситуаціях. Практиканти разом з досвідченими офіцерами вивчали особливості парусності та корпусності корабля, розподілу озброєння і такелажу.

Випускники, які успішно прослухали курс морських наук та здійснили на морі три кампанії, склавши екзамени (які проводив особливий комітет штурманського училища), отримували звання мічмана й призначення служити на кораблях Чорноморського флоту. При цьому випускники, які закінчили курс на відмінно, випускалися штурманськими помічниками 14-го класу; ті, що закінчили з добрими показниками – штурманськими помічниками унтер-офіцерського чину.

Найбільші зміни у діяльності училища відбулися під час управління (1801–1805 рр.) ним віце-адмірала Марка Войновича – члена Чорноморського адміралтейського правління. У цей період було облаштовано друкарню, створено бібліотеку, придбано необхідну кількість астрономічних і фізичних інструментів; для проведення практичних занять на подвір'ї закладу було встановлено тренувальний фрегат «Денниця». Серед адміністративно-педагогічних надбань М. Войновича треба відзначити «Золоту» та «Чорну» книги: до першої заносили прізвища найкращих за успішністю учнів, до другої –

ледацюг і порушників дисципліни. Адмірал вважав, що «имена их да пребыли в училище и флоте незабвенны, в вечной ли чести или к вечному поношению» [7, с. 94]. Зазначимо, що успішним учням в училищі надавали пільги, вони отримували атестати особливого зразка, а неуспішних учнів відправляли служити в солдати, юнги та матроси.

У 1805 р., з призначенням нового директора – віце-адмірала М. Язикова, в училищі відбулися зміни: на навчання стали приймати лише обер-офіцерських дітей усіх відомств, а до навчального плану було додано нові предмети: Закон Божий, граматику, риторичку, логіку, географію, історію, алгебру, гідрравліку, початки фізики, французьку, італійську та турецьку мови, яку пізніше замінили на англійську [3, с. 145]. У подальшому цей заклад ще кілька разів переформовувався (змінював назву та зміст навчання), але не втрачав свого призначення – готувати спеціалістів для флоту.

Оскільки спеціалістів морської справи не вистачало, у 1805 р. було прийнято рішення про створення окремих груп учнів з числа тих, хто не виявив особливих успіхів у навчанні в штурманських училищах, школах юнг чи торгових школах, для навчання їх чистописання, правопису, арифметики, простої бухгалтерії, законів та правил адміралтейської і флотської служб з метою підготовки шкіперів і канцелярських службовців [16, с. 109–110].

На початку XIX ст. відбулися суттєві зміни у суднобудуванні: якщо будівництво бойових кораблів, як і раніше, здійснювали державні адміралтейства, то будівництво торгових судів відбувалося тепер і на приватних купецьких верфях із залученням військових інженерів-кораблебудівників. У 1803 р. імператор дозволив будувати торгові кораблі на воєнних верфях Чорноморського флоту, завдяки чому в Херсоні було започатковано галузь торгового суднобудування. Уже в 1806 р. було засновано купецьку верф в Олешках [17, с. 166]. Торгові кораблі будувалися за кошт купців (окремо і в складчину) за підтримки генерал-губернатора Новоросійського краю герцога де Рішельє (1804–1815), який на торгове суднобудування виділив кредит у 1805 р. в 100 тис крб. [18]. Для мореплавання не вистачало підготовлених спеціалістів, тому команди набирали безпосередньо в порту з відставних військових матросів та грецьких моряків.

Як свідчать архівні матеріали, перше морехідне училище із суднобудівним відділенням, в якому «купеческие дети могли почерпать нужная для себя науки», було відкрито в Санкт-Петербурзі при міській верфі в 1808 р. Окрім шести пансіонерів, до нього приймалися 20 дітей купецтва за плату 100 крб. на рік. До навчальної програми училища було внесено: арифметику, геометрію, тригонометрію, французьку та англійську мови, малювання, архітектуру, правопис і чистописання та «прочие науки, принадлежащие до строения и мореплавания военных и коммерческих кораблей» [15]. Хоча існувало училище трохи більше десяти років, це був перший цільовий досвід підготовки морських спеціалістів для торгового флоту.

Цікавим, на наш погляд, є досвід «Паноптического института», створеного в 1809 р. в Санкт-Петербурзі. Це був своєрідний навчальний заклад-комплекс, де здійснювалася підготовка майстрів з усіх технологічних морських робіт та механіків з усіх механічних робіт; одночасно вихованці виготовляли машини, інструменти та інші предмети, необхідні для морської справи. Тобто в одному закладі поєднувалися різного роду мистецтва та майстерні, необхідні для задоволення потреб флоту. Саме з цих міркувань до структури інституту було включено майстерні морехідних та корабельних інструментів, цвяховий і паперовий заводи. У майбутньому планувалося створення типографії, парусної фабрики, токарної, столярної та інших різних майстерень [6], проте заклад було знищено пожежею в 1818 р., і більше він не відроджувався.

У 1808 р., після невдалого замаху на Олександра І, у країні було запроваджено політику «поліцейського деспотизму», яка поширювалася й на науку та освіту. Царським наказом було відмінено можливість навчання дітей селян у гімназіях та кадетських корпусах, уведено платню за навчання в училищах. Водночас на південних землях у більшості випадків завдяки приватним зусиллям державних діячів того часу продовжувалося відкриття навчальних закладів, зокрема військово-сухопутного училища для солдатських дітей (1807), грецького комерційного училища (1816) та Рішельєвського ліцею (1817) в Одесі, училища для дітей козаків у Вознесенську, повітового училища (1813), яке трансформувалося (1815) у першу губернську гімназію, ланкастерської школи для солдатських дітей, заснованої Д. Давидовим (1818), училища для дітей канцелярських службовців (1828) у Херсоні [19].

Отже, у першому двадцятиріччі XIX ст. за кількістю воєнно-морських навчальних закладів Миколаїв значно випереджував інші приморські міста – Севастополь, Одесу, Херсон. Проте кількість закладів загальноосвітнього та професійного спрямування, найбільшою була в Херсоні.

У 1825 р. розпочалася епоха правління Миколи І, який намагався сформулювати «єдинообразную» освітню політику, спрямовану на укріплення суспільної стабільності. Школи й університети Микола І

розглядав як розсадники вільнодумства, тому освіту було вирішено поставити в жорсткі рамки відповідно до її можливого використання в майбутньому. В основу навчання було покладено принцип становості – залежності рівня набутої освіти від положення людини в суспільстві. У 1826 р. було створено «Комитет устройства учебных заведений» під керівництвом тодішнього міністра народної освіти О. Шишкова (адмірала флоту, до речі), який мав переглянути статuti і навчальні програми всіх навчальних закладів (казенних і приватних) і затвердити перелік підручників для кожного з них. Рескриптом 1827 р. приписувалася вимога, щоб «повсюду предметы учения и сами способы преподавания были по возможности соображаемы с будущим предназначением обучающихся..., чтобы каждый приобретал познания наиболее для него нужные» [20, с. 301].

У військово-морських навчальних закладах особливу увагу звертали на внутрішній розпорядок та виховання дисципліни. З огляду на це у 1826 р. наказом імператора Чорноморське штурманське училище було реорганізовано у Чорноморську штурманську роту, тобто переведено на військову основу. Наступного року, з утворенням Корпусу флотських штурманів, роту офіційно було визнано воєнно-морським навчальним закладом, який готував спеціалістів для Корпусу [5, с. 127].

До роти приймали дітей дворян, офіцерів і чиновників – хлопчики віком від 10 до 16 років. Ті, що отримали виховання в приватних пансіонах і склали екзамен, одразу зараховувалися до складу гардемаринів. Престижність закладу зростає, кількість охочих навчатися збільшилася і перевищила кількість вакансій. Тому прийом до роти почав здійснювати через так званий «інститут кандидатів», до якого зараховувалися діти віком 6–10 років і очікували вільного місця. Таким чином, уперше при прийомі до воєнно-морських закладів з'являється поняття «конкурс».

По закінченні строку навчання впродовж грудня, січня та лютого проходили випускні іспити в три етапи. Екзамен приймала спеціально призначена комісія з викладачів, морських, штаб- та унтер-офіцерів у присутності інспектора штурманської роти (іспити складали за екзаменаційними білетами). На першому етапі кожен вихованець мав скласти комплексний іспит з математичних наук; під час другого етапу випускники складали новий екзамен у присутності комісії, сформованої із офіцерів Корпусу флотських штурманів під головуванням командувача Чорноморського флоту й портів. Третій етап містив останній іспит, що відбувався в присутності головнокомандувача та начальника штабу Чорноморського флоту, а також усіх адміралів, генералів і штабних офіцерів. Рівень знань кожного випускника члени комісії відзначали оцінками за встановленою для військових навчальних закладів 12-бальною шкалою. Для кожного випускника окремо виводився середній бал (отримані оцінки додавали й поділяли на кількість екзаменаторів), який і вносили до загальної екзаменаційної картки. Вихованці, які закінчили курс на відмінно, направлялися на флот прапорщиками корпусу, решта – кондукторами, тобто старшими унтер-офіцерами (інспектор, який представляв Корпус на півдні України, розподіляв їх на кораблі Чорноморського флоту); ті, що бажали отримати звання мічмана, відповідно до наказу імператора, направлялися до Санкт-Петербурга в Морський корпус для вивчення фронтової служби (лише після цього вони отримували звання) [20, с. 152].

Як бачимо, коріння окремих організаційно-педагогічних сучасних новацій – багатобальна система оцінювання, публічність та етапність випускних іспитів, обрахунки середнього бала випускного документа, проходження додаткової підготовки для отримання звання, має витоки із початку XIX ст.

Заснований Миколою I Комітет запропонував у 1828 р. і новий «Устав средних и низших учебных заведений», яким передбачилося для людей найнижчих станів – парафіяльні училища; для дітей купців, ремісників та інших городян – повітові училища; для дворян і чиновників – гімназії [6, с. 206]. В університетах і кадетських корпусах, які вважалися привілейованими закладами, мали навчатися майже виключно дворяни. Офіцерські класи, відкриті в 1829 р., слугували для підвищення професійного рівня вже навчених спеціалістів, тобто становили прообраз академії.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Підсумовуючи процеси, що відбувалися в перші роки правління Миколи I, можна стверджувати, що вони мали коливальний характер – від дійсного перетворення системи воєнно-морської та громадянської освіти до консерватизму.

Таким чином, результатами дослідження є те, що в першій чверті XIX століття на південних територіях розвивалися морська справа і морська освіта – створювалися навчальні заклади морського профілю, проводилася підготовка спеціалістів безпосередньо в портах – на той час осередках не лише суднобудування. Тому опрацьовані джерела і література становлять базу щодо подальшого вивчення глибинних процесів та причинно-наслідкових зв'язків у формуванні й розвитку морської освіти на півдні України.

Список використаних джерел та літератури

1. Афанасьев Д. К истории Черноморского флота с 1768 по 1816 год / Д. Афанасьев // Русский архив. – 1902. – № 2. – С. 193-262], Л. Безкровного [Безкровный Л. Г. Русская армия и флот в XVIII в. Очерк. – М., 1958. – 645 с.
2. Ковалева О. Ф. Очерки истории культуры Южного Прибужья. (От истоков до начала XX века) Кн. 1. Из прошлого культурной жизни на Николаевщине / О. Ф. Ковалева, В. П. Чистов. – Николаев : Тетра, 2000. – 252 с.
3. Митрофанов В. П. Школы под парусами. Учебный парусный флот XVIII–XX вв. / В. П. Митрофанов, П. С. Митрофанов. – Л. : Судостроение., 1989. – 233 с.
4. Огородников С. Из прошлого (Черноморские морские училища) / С. Огородников // Морской сборник. – 1900. – № 12. – С. 87–105.
5. Ходаковський В. Ф. Морський літопис (1834–2011) : від училища торговельного мореплавання до Херсонської державної морської академії : нариси з історії / В. Ф. Ходаковський. – Херсон : ВНЗ «ХДМІ», 2011. – 255 с.
6. Веселаго Ф. Краткая история русского флота / Ф. Веселаго. – СПб., 1893. – 304 с.
7. Гришин Ю. А. История мореплавания / Ю. А. Гришин. – М. : Транспорт, 1966. – 226 с.
8. Материалы для истории русского флота. – СПб., 1893. – Ч. XV. – С. 293.
9. Материалы для истории русского флота. – Ч. III. – СПб., 1866. – С. 289–290.
10. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 1. – Том XXVIII. – № 21147. – СПб., 1830. – С. 19–20.
11. История русской армии и флота // Под ред. Гришинского А. С., Никольского В. П., Кдадо Н. Л. т. 9. – М. : Изд-во «Образование», 1913. – С. 7.
12. Полное собрание Законов Российской империи. Собр. 1. – т. 27. (1802–1803). – № 20. – С. 598.
13. Широкопад А. Б. 200 лет парусного флота России. 1696–1891. – М. : Вече, 2007. – С. 302–304. – 448 с.
14. Веселаго Ф. Ф. Очерк истории Морского кадетского корпуса / Ф. Ф. Веселаго СПб., 1852. – 144 с.
15. ДАМО. – Документы об истории Черноморского штурманского училища в г. Николаеве (1798–1862). – Ф. Р 5901. – Оп. 1. – Од. зб. 53. – 247 арк.
16. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. 1. – Том XXVIII. – № 23970. – СПб., 1830. – С. 109–110.
17. Семенов А. Изучение исторических сведений о Российской внешней торговле и промышленности с половины XVII столетия по 1858 год / А. Семенова. – СПб., 1859. – Ч. 2. – С. 166.
18. ДАХО. – Ф 324. – Оп. 1. – Спр. 46. – Арк. 83.
19. ЦДІА. – Ф. 1281. – Оп. 6. – Спр. 67. – Арк. 76.
20. Полиевктов М. Николай I / М. Полиевктов. – Montreal : «LITERARYHERITAGE», 2008. – 402 с.

Антонина Ивановна Ляшкевич,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры
гуманитарных дисциплин Херсонской
государственной морской академии,
e-mail: antonina26.95@mail.ru

УЧЕБНЫЕ ЗАВЕДЕНИЯ МОРСКОГО ПРОФИЛЯ НА ЮГЕ УКРАИНЫ В ПЕРВОЙ ЧЕТВЕРТИ XIX ВЕКА

В статье освещается становление учебных заведений морского профиля на южноукраинских землях в первой четверти XIX века. На основании многих обработанных исторических и архивных источников анализируются факты по исследуемой проблеме со времен правления Александра I. Автор подает мнения ученых о том, что в начале XIX века происходило развитие учебных заведений морского профиля, которые начали возникать в XVIII веке. Исследование показало, что в первом двадцатилетии XIX века по количеству военно-морских учебных заведений Николаев значительно опережал другие приморские города – Севастополь, Одессу, Херсон. Однако количество заведений общеобразовательного и профессионального направления наивысшим было в Херсоне.

Ключевые слова: морское образование, исторические события, учебные заведения, морские специалисты, училища, условия обучения, украинские земли.

Antonina Liashkevich,

Associate Professor, Cand. ped. Sci., Associate Professor
of the Humanities Department, Kherson
State Maritime Academy,
e-mail: antonina26.95@mail.ru

MARITIME EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN SOUTHERN PART OF UKRAINE IN THE FIRST QUARTER OF THE XIXth CENTURY

Introduction. *The article considers foundation and development of maritime educational institutions in southern part of Ukraine in the first quarter of the XIXth century. On the basis of multiple historical and archival sources study here analyzed facts in the problem of our study since the time of Olexandr I governing.*

Purpose. *Make analysis and development of maritime educational institutions in southern part of Ukraine in the first quarter of the XIXth century.*

To target the purpose there were set the following tasks:

- 1. Provide research work of archival materials in the problem of study.*
- 2. Analyze archival and historical sources as for the sequence of maritime educational institutions emergence and development in southern part of Ukraine in the first quarter of the XIXth century.*
- 3. Substantiate the connection of historical events with maritime educational institutions emergence and changes in academic process arrangement on the different stages of their development.*

Methods. *To target the purpose there were applied such methods of scientific research: empirical (observation, explorative and description; theoretical (analysis, synthesis, generalization and classification), systemic, functional and specific sociological.*

The author makes analysis of scholars' ideas about the development of maritime educational institutions in the first quarter of the XIXth century which initially started their origination in the XVIII century.

Results. *The research conducted revealed the fact of Mykolaiv town prevalence in the number of navy educational institutions and considerable dominance before other seaside towns as Sevastopol, Odessa and Kherson in the first quarter of the XIXth century. Although, the number of general education establishments and vocational institutions was much greater in Kherson.*

Originality. *Scientific novelty of the research lies in a newly made analysis of maritime educational institutions emergence in southern part of Ukraine in the first quarter of the XIXth century. Also has been made the conclusion that the roots of some general pedagogical contemporary innovations – many-scored system of assessment, publicity and staged procedure of graduation exams, calculation of the average score in graduation document, provision of supplementary training for academic degree obtaining – all these have origins at the beginning of the XIXth century.*

Conclusion. *Thus, the conclusions from the study provided comprise the following: in the first quarter of the XIXth century seamanship and maritime education in southern part of Ukraine was being steadily developed – maritime educational institutions were being founded, training of specialists was being actually held in ports, which at that time were not only the layouts for shipbuilding. Hence the references processed may be used as stock for further deep studies and analyzing of cause-consequential relations in formation and development of education in southern part of Ukraine.*

Key words: *maritime education, historical events, educational institutions, maritime specialists, vocational schools, conditions of education, Ukrainian lands.*

References

1. Afanas'ev D. K ystoryy Chernomorskoho flota s 1768 po 1816 hod // Russkyy arkhyv. – 1902. – # 2. – S. 193-262], L. Bezkrivnoho [Bezkrivnyy L. H. Russkaya armyya y flot v KhVIII v. Ocherk. – M., 1958. – 645 s.
2. Kovaleva O. F., Chystov V. P. Ocherky ystoryy kul'tury Yuzhnoho Prybuzh'ya. (Ot ystokov do nachala XX veka) Kn.1. Yz proshloho kul'turnoy zhyzny na Nykolaevshchynе [Tekst] / Kovaleva O. F., Chystov V. P. – Nykolaev : Tetra, 2000. – 252 s.
3. Mytrofanov V.P., Mytrofanov P.S. Shkoly pod parusamy. Uchebnyy parusnyy flot XVIII-XX vv. – L.: Sudostroenye., 1989. – 233 s.
4. Ohorodnykov S. Yz proshloho (Chernomorskye morskyye uchylshcha) // Morskoy sbornyk. – 1900. – # 12. – S. 87-105
5. Khodakovskyy V. F. Morskyy litopys (1834-2011) : vid uchylshcha torhovel'noho moreplavannya do Khersonskoyi derzhavnoyi morskoyi akademiyi : narysy z istoriyi / V. F. Khodakovskyy. – Kherson : VNZ «KhDMI», 2011. – 255 s.

6. Veselaho F. Kratkaya ystoriya russkoho flota. – SPb., 1893. – 304 s.
7. Hryshyn Yu.A. Ystoriya moreplavanyya. – M.: Transport, 1966. – 226 s.
8. Materyaly dlya ystoriy russkoho flota. – SPb., 1893. – Ch. KhV. – S. 293
9. Materyaly dlya ystoriy russkoho flota. Ch. III. – SPb., 1866. – S. 289-290
10. Polnoe sobranie zakonov Rossyyskoy Ymperyy. Sobr. 1. – Tom XXVIII. – # 21147. – SPb., 1830. – S. 19-20
11. Ystoriya russkoy armuy y flota. // Pod red. Hryshynskoho A. S., Nykol'skoho V. P., Kdado N. L. t. 9. – M. : Yzd-vo «Obrazovanye», 1913. – S. 7
12. Polnoe sobranie Zakonov Rossyyskoy ymperyy. Sobr. 1. – t. 27. (1802-1803). – # 20. – S. 598
13. Shyrokorad A. B. 200 let parusnoho flota Rossyy. 1696-1891. – M.: Veche, 2007. – S. 302-304. – 448 s.
14. Veselaho F. F. Ocherk ystoriy Morskoho kadet-skoho korpusa / F. F. Veselaho SPb., 1852. – 144 s.
15. DAMO. – Dokumenty ob ystoriy Chernomorskoho shturmanskoho uchylshcha v h. Nykolaeva (1798-1862). – F. R 5901. – Op. 1. – Od. zb. 53. – 247 ark.
16. Polnoe sobranie zakonov Rossyyskoy Ymperyy. Sobr. 1. – Tom XXVIII. – # 23970. – SPb., 1830. – S. 109-110
17. Semenov A. Yzuchenye ystorycheskykh svedenyy o Rossyyskoy vneshney torhovle y promyshlennosti s polovyny XVII stoletyya po 1858 hod. – SPb., 1859. – Ch. 2. – S. 166.
18. DAKhO. – F 324. – Op. 1. – Spr. 46. – Ark. 83.
19. TsDIA. – F. 1281. – Op. 6. – Spr. 67. – Ark. 76.
20. Polyevktov M. Nykolay I. – Montreal : «LITERARYHERITEGE», 2008. – 402 s.

Отримано редакцією 23.02.2018 р.

УДК 373.2.091.4.Монтессорі

Світлана Вікторівна Лозинська,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Мар'яна Миколаївна Васків,

магістр кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
e-mail: vaskivmarianna@gmail.com

СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

У статті розглянуто проблему, що визначається необхідністю створення розвивального середовища за технологією Марії Монтессорі, теоретичного осмислення методу Марії Монтессорі та його використання в організації розвивального середовища; роз'яснення значення дидактичного матеріалу для розвитку дитини. Кожна дитина проходить власний шлях розвитку відповідно до її можливостей та потреб. Методика М. Монтессорі дає можливість створити необхідні умови для всебічного розвитку дитини дошкільного віку, враховуючи її індивідуальні особливості.

Ключові слова: розвивальне середовище, методика Марії Монтессорі, дидактичний матеріал, навчальні зони.

Постановка проблеми. Головним учасником освітнього процесу відповідно до чинного законодавства, що регламентує функціонування дошкільної освіти, визначається дитина зі своїми вподобаннями, інтересами, здібностями, особливостями. Для реалізації особистісно орієнтованої моделі педагога закладу дошкільної освіти мають створити необхідні умови для розвитку дитини, тобто створити сприятливий розвивальний простір, у якому дитина живе, активно діє, спілкується, отримує знання, розвиває свої вміння, навички, проявляє емоції та почуття.

У спадщині М. Монтессорі втілені головні принципи, до яких ми прагнемо, – дитиноцентризм, індивідуалізація і компетентнісний підхід. Важливе місце в Монтессорі-системі посідає предметно-